

Ki akar ma „sáska” lenni?

A közösség válsága egy délnyugat-dunántúli településen¹

„Negyedszer rendezték meg szombaton a kiskanizsai városrészben a Sáskajárás- Sáskavarázs elnevezésű napot. A korábbi években rétesfesztivállal kombinálva zajlott le a Nagyrác utcai iskolaépületben és környékén a program, ám a szervezők, a Móricz művelődési ház munkatársai, ez évre változtattak a koncepción.

- Kiskanizsai rétesfesztiválnak hirdettük korábban ezt a napot, de a versenyről éppen a helyi rétesek hiányoztak, ezért kellett új irányvonalat kitalálni - mondta el *Farkas Tibor*, a művház igazgatója. - Az idén így lett a kulturális és kulináris csemegék napja a szlogen, s utóbbiak közül a bográcásban főtt ételeknek szántuk a főszerepet.

A kiskanizsaiak fantáziáját azonban ez a változat sem mozgatta meg túlságosan, így a szervezők már azt a kérdést is feltehetnék maguknak: a városrészben egyáltalán szükség van-e hasonló szórakoztató programokra?

- Nagyon nehéz a dolgunk, tavasszal a kerti munkák miatt maradnak távol az emberek, nyáron sokan nincsenek itthon, ősszel meg a szüretre hivatkoznak - fogalmazott *Farkas Tibor*. - Mondják, hogy nem jó ez a helyszín, Kiskanizsa központja a templomnál van, sokan viszont épp az Isten háza miatt tiltakoznak, hogy oda költözzünk. Pedig váltig állítom: mindezekon a gondokon a legtöbb faluban úrrá tudnak lenni, s jól érzik magukat az emberek együtt, legalább egy napon az esztendőben.

Az is elképzelhető, hogy a Sáskajárást a következő esztendőben a júliusi búcsúhoz kapcsolódva rendezik majd meg Kiskanizsán.”²

A fenti híradás a megyei napilapban jelent meg mintegy négy hónappal ezelőtt. Azért esett a választásom erre a rövid újságcikkre, mert nagyon érzékletesen és pontosan jeleníti meg azt a problémát, amely jelenleg a helyi értelmiség és a kiskanizsai lokálpatrióták nagy részét foglalkoztatja: Miért nem tudnak (vagy nem akarnak?) úrrá lenni a helybeliek azokon az akadályokon, amelyek útját állják a közösségi programokon való részvételüknek? Szemmel láthatóan nem az alkalom hiányzik, hiszen azt megteremtik a lelkes és jószándékú szervezők. Negyszer szervezték meg a „Sáskajárás-Sáskavarázs” elnevezésű kulturális fesztivált a kiskanizsaiak számára, amely kifejezetten a helyi közösségi identitásra utal a „Sáska” szó használatával. Másutt négy alkalom talán már hagyományszámra menne, ám úgy tűnik, itt a szervezők kitartásának köszönhetően négy olyan próbálkozásról van szó, amikor különböző módokon igyekeztek a kiskanizsaiak kedvében járni, eltalálni titkos óhajukat. Ahogy a fenti cikk beszámol róla, nem túl nagy sikerrel. Arról lenne szó, hogy a Művelődési Ház „gyüttment”³ igazgatója nem ismerné elég jól a kiskanizsai „sáskák” igényeit? Vagy a sáskáknak, akik valaha, 80-140 évvel ezelőtt, közösen, saját vagyoniuk kockáztatásával építettek templomot⁴, olvasókört⁵, akik bálakat és színi

¹ Az alábbi tanulmány a szerzőnek az „Alkalmazkodó polgárosodás. Család és gazdaság Kiskanizsán” című 2002-ben benyújtott PhD disszertációjára és „A modernizációs folyamat hatása a lokális társadalmak kultúrkonstitutív mechanizmusaira” című, dr. Biczó Gábor által 200-2004 között vezetett OTKA kutatás (T 034761) során gyűjtött anyagára támaszkodik.

² *Varga Andor*, *Zalai Hírlap*, 2007. szeptember 17.

³ A tősgyökeres kiskanizsaiak ezzel a terminussal különböztetik meg önmaguktól a nem helybelieket vagy a beköltözőket.

⁴ A templomépítéshez a vallás- és közoktatási minisztérium jelentősebb, 1700 forintnyi segéllyel járult hozzá. (*Zala-Somogyi Közlöny* 1873. május 23.) A templomot 1874-ben Sarlós Boldogasszony tiszteletére szentelték fel.

⁵ A Polgári Olvasókör 1870-ben Hajgató Sándor vezetésével alakult meg. A templommal átellenben álló jelenlegi épülete úgy készülhetett el 1928-ban, hogy a módos kiskanizsai polgárok egy elkötelezett csoportja

előadásokat, játékonysági esteket szerveztek - már nincs szükségük közösségi rendezvényekre? Vagy - nincsenek is „sáskák” többé, akiket a „sáska” identitásra való hivatkozással még meg lehetne szólítani?

Miért történhet meg manapság, hogy - egyéb rendezvények⁶ alkalmával hasonló módon - lelkes lokálpatrióták és segítőkész kívülállók minden igyekezete ellenére is legfeljebb kis létszámban lehet Kiskanizsa lakóit a sáskaság nevében összetoborozni, s a közönség átlagéletkora akkor is 65-70 év felé jár? Hogy a messze földön híres kertészeti tudományuk és hagyományaik ellenére jóformán nincs, aki megmutassa portékáját az árvácskafesztiválon? Mert bizony a Sáskajárás-Sáskavarázs fesztivál ötlete eredetileg a Kiskanizsán már hagyományosnak tekintett, eladásra természetesen virág népszerűsítésére (is) született, hogy minél szélesebb piacot tudjanak biztosítani ezzel a kistermelők számára. Ennek ellenére a második fesztivál alkalmával is csak egyetlen kertészcsalád állt ki virágaival a nagyközönség elé⁷, miközben nagyságrendileg kb. 100 körülire tehető a kistermeléssel foglalkozó familiák száma.

Manapság minden valamire való falunak van falunapja, ilyen-olyan fesztiválja: egy 6000 fős, kisvárosnyi lakossággal rendelkező Kiskanizsán miért laposodhat el - a helyiek érdektelensége miatt? S ha jószándékú, tősgyökeres általános iskolai oktatók erőt-időt nem kímélve szerveznek újabb és újabb évfordulós ünnepeket, emlékesteket, miért csak a szereplő kisiskolások szülei-nagyszülei jönnek el? A valaha volt közösség túlnyomó többsége miért tekinti gyanúsnak, vagy legalábbis nézi el közönyösen, ha valaki Kiskanizsa felemeléséért és annak érdekében munkálkodik?

Egyáltalán: Mit jelent ma „sáskának” lenni, illetve él-e még Kiskanizsán ember, akinek a számára ez jelent még valamit? Akar-e még valaki „sáska” lenni?

A fentiek alapján is gyanút foghat a tisztelt olvasó, hogy e kérdések nagyon összetettek, ezért megnyugtató módon nem lehet megválaszolni ezeket pár oldalban – mi most mégis kísérletet teszünk rá. Így előre is elnézést kell kérnünk, ha válaszunk nem lesz teljes.

Először is azt vizsgáljuk meg, hogy ez a sokat emlegetett „sáska” identitás mit is takart voltaképpen? Jogos-e feltételeznünk: valóban annyira jelentős volt, hogy számon lehet kérni meglétét a jelenkoron is?

*

Mit jelent a „sáska” szó? Honnan eredeztethető ez az elnevezés, amellyel a kiskanizsaiakat illetik?

Először a Barbarits Lajos által szerkesztett Nagykanizsa monográfiában esik szó arról, hogy a helyi lakosságot a nagykanizsaiak „sáskának” nevezik, s hogy a kiskanizsaiak az 1910-20-as évektől kezdik öntudatosan felvállalni és önelnevezésként alkalmazni

saját vagyonaára vett fel jelzálogkölcsönt, amit aztán az Olvasókör rendezvényeinek bevételeiből törlesztettek. Az Olvasókörnek fontos közművelődési funkciója volt: a kevésbé tehetősek, aki újságot járattatni saját költségén nem tudtak, a napi információhoz és a művelődés lehetőségeihez az Olvasókörben juthattak hozzá. A tagság rendkívül fontos volt a törekvő emberek és a „jógazdák” számára: azt lehet mondani, hogy tulajdonképpen ezzel deklarálták a kiskanizsai társadalomhoz való tartozási szándékukat

⁶ A Polgári Olvasókör megalapításának évfordulós ünnepségeiről, az Együtt Kiskanizsáért Egyesület kulturális rendezvényeiről pl. a Hősök Vasárnapjáról lehet itt szó (utóbbi szervezet gyakorlatilag az előbbi rendezvényeinek megszervezésében is oroszlánrészt vállalt).

⁷ Saját gyűjtés alapján.

ezt az eredetileg csúfolóként használt szót.⁸ A sértésszámba menő jelző eredetét ma már homály fedi⁹. Azonban a „sáska” név olyannyira találóan ragadja meg a kiskanizsai mentalitás lényegét, a szorgalmat, élelmességet, vállalkozószellemet, a kertészkedésben bizonyított szakértelmet, a piaci értékesítésben mutatott ügyességet¹⁰, hogy azt az itt lakók büszkén kezdték viselni. Mi több, intézményesen is használták: az 1960-ban a TSZ alapítógyűlésén a tagság a Petőfi nevet csak a „Sáska” kiegészítéssel volt hajlandó megszavazni, így az „Sáska Petőfi” lett. A művelődési Házban működő néptáncegyüttes szintén „Sáska” néven szerepelt 1965-től. Focicsapat is játszik ezen a néven a mai napig. A „sáska” névvel tehát nemcsak a kívülállók illették Kiskanizsa lakóit, hanem saját maguk is ily módon különböztették meg magukat a környezetüktől.

Miért is szükséges és mire alapul ez a megkülönböztetés?

Kiskanizsa Nagykanizsa megyei jogú város szerves részét képező település volt és maradt 1690 óta a mai napig (egy rövid, kb. 8 éves periódust leszámítva a XIX. század második harmadában¹¹). Amolyan „városba oltott falu”¹², ahogyan a Barbarits-féle monográfia nagyon találóan nevezi. Bár küllemére és a mezőgazdaság hangsúlyos szerepére tekintettel valóban inkább falu - a környező falvakéhoz képest társadalmi rétegzettebb, kultúrája korábban polgárisult, gazdálkodása a piacgazdasághoz jobban illeszkedett.¹³ Mindezt a város közelségének köszönhetette. S bár megélhetése a polgár- és kereskedőváros Nagykanizsához kötötte, hiszen profitált annak mezőgazdasági termékekkel való ellátásából, a két településrész lakói között mindig is volt egy „elejétől fennálló antagonizmus”¹⁴ - az életmód, a foglalkozás, a mentalitás, a kultúra s részben a vallás¹⁵ különbözőségei miatt.

Kiskanizsa legszembeütőbb vonása az a *kertészeti és értékesítési kultúra*, melyre a közösség sajátos „sáska” identitástudata is épül. A Délnyugat-Dunántúl mezőgazdasággal foglalkozó települései-falvai között egyedülálló volt az a távolsági

⁸N. Szabó 1929., p. 342.

⁹ Saját, 1991-2002 között végzett gyűjtéseink alkalmával egy ízben felmerült annak a lehetősége is, hogy „valamelyik háború” alkalmával a kiskanizsai temető közelében táborozó rációkra a helybeli férfiak az éjszaka leple alatt úgy rohantak rá, „mint a sáskák”, s innen eredne az elnevezés. E történet forrását azonban sehol nem leltük fel, s nem közismert a kiskanizsaiak körében sem. Adatközlőm arra hivatkozott, hogy régen, gyerekkorában olvasta e mondát valamelyik helyi nagygazda házában egy könyvből. Ha valóban lenne is alapja a történetnek, az elnevezés utóélete, a későbbiek során neki tulajdonított jelentések is inkább a kertészkedés-piacozás fontosságára utalnak.

¹⁰ „A kiskanizsaiak közül minden egyben benne van a kereskedelmi szellem, meg lehet ismerni mindenhol a kiskanizsai asszonyt, mert az mindig csörgeti a zsebében a pénzt.” – mondták Boross Mariettának az adatközlői. (Boross 1965, p. 4.) N. Szabó Gyula a kiskanizsaiakról hasonló módon vélekedik a múlt század első felében, sőt, új elnevezést is talál rájuk: „...az örménybe hét ördög és hét zsidó bújt, de a kiskanizsai mégis lefőzné, ha versenyeznének. Ezért a kiskanizsai kereskedőt bátran nevezhetjük Zala, sőt *Dunántúl örményének*.” (N. Szabó 1929, p. 341.)

¹¹ 1868-1876 között Kiskanizsa különvált Nagykanizsától, saját közigazgatást hozva létre. Az indok az volt, hogy a polgár város nem szánt annyit a mezőváros fejlesztésére, mint amennyit Kiskanizsa polgárai elfogadhatónak tartottak volna befizetett adóik fejében. Ám a külön közigazgatási apparátus fenntartása nagy adósságterheket rótt Kiskanizsára, ezért 1876-ban ismét kérte egyesítését Nagykanizsával, ami 1880-ban hivatalosan is megtörtént.

¹² N. Szabó 1929, p. 341.

¹³ E témához lásd: Molnár 2002, Molnár 2005.

¹⁴ Barbarits 1929, p. 34.

¹⁵ Kiskanizsa lakossága a múlt század elején 98-99%-ban római katolikus volt, a többi vallás képviselői közül alig 1-2 százaléknyan éltek itt, míg Nagykanizsán a legnagyobb nem-katolikus vallású csoport, az izraelita egymaga 15-18% -ot tett ki.

piacozási stratégia, amelyet legkésőbb a XIX-XX. század fordulóján fejleszthetett ki, s amelynek köszönhetően el tudta tartani viszonylag szűk határán városnyi, 6-7000 fős népességét¹⁶.

Ezt a stratégiát alkalmazta végig a XX. század folyamán, miközben a *mezőgazdaság politikai-gazdasági feltételrendszere* többször is gyökeresen *átalakult*. A kiskanizsai kisüzemi gazdálkodás további alapvető sajátosságai maradtak ezen időszakban: a családi munkaszervezet, a jelentős élómunkát igénylő intenzív technológiák alkalmazása, a polikultúrás termékszerkezet, a piacorientált termelés mellett az önellátásra törekvés. Emellett ki kell emelnünk azt az invenciózusságot, mellyel a *konyhakerti* növénytermesztésről a két világháború között áttértek a *szántóföldi* intenzív növényi kultúrák (káposzta, paradicsom, burgonya, hagyma) művelésére, a kollektivizáció után pedig a *primőr* zöldségfélék, szaporítóanyagok, egynyári és évelő virágok melegágyban illetve fóliasátorban való előállítására.

A termelési technológia folyamatos fejlesztése mellett máig kitartanak alapvetően *individuális értékesítési stratégiájuk* mellett, vagyis hogy a Dunántúl zöldséggel és virággal rosszabbul ellátott, de megfelelő fizetőképes kereslettel rendelkező városaiba terményeik nagy részét lehetőleg a közvetítő kereskedelem (ZÖLDÉRT, egyéb felvásárló cégek) kikerülésével értékesítsék, maguknak megtartva ezzel a kiskereskedelmi hasznot is. Ebben közreműködött és közreműködik a múlt század elejétől a mai napig az a helybeli kis- és nagykereskedő kofaréteg, amely a piacozni esetleg időhiány miatt képtelen termelőktől a piaci ár alatt nem sokkal felvásárolja a saját maguk által nem értékesített feleslegeket.

A "sáska" kertészkedés és piacozás az 1970-es évek végéig, a '80-as évek elejéig virágzott a leginkább: az egész közösség szinte minden háztartásában ez a tevékenység szolgáltatta az alapot egy stabil anyagi háttér megteremtéséhez. Ebben az időszakban a kertészet tulajdonképpen "*második-*" vagy "*háttérgazdaságként*" működött és ráépült az "*első gazdaságra*": Egy vagy két családtag kereső tevékenysége szolgáltatta a termeléshez szükséges *induló tőkét* (kemikáliák, fólia, kiségek, öntöző- és fűtőberendezések stb. megvásárlásához), valamint a "*biztonsági tartalékot*" a család megélhetéséhez. Emellett pedig az időjárás és piaci körülményektől befolyásolt jóval bizonytalanabb kertészeti kistermelés (kiegészítve adott esetben szőlészeti és borászati tevékenységgel, kisállattartással) tette lehetővé a "*tőkefelhalmozást*". A mezőgazdasági kistermelésből felhalmozott tőkét a kiskanizsai családok többsége nagyrészt *kivonta a termelésből*, és a kor lehetőségeinek megfelelően *ingatlanba*, gyermekei *kulturális tőkéjének* gyarapításába fektette, valamint *életszínvonalának növelésére és presztízszfogyasztásra*¹⁷ fordította.

A rendszerváltás utáni időszak a vártnál is gyökeresebb és kedvezőtlenebb

¹⁶ Egész pontosan az 1910-es (6041 fő), 1920-as (6314 fő) és 1930-as (7347 fő) évekből rendelkezünk hivatalos statisztikai adatokkal Kiskanizsa népességét illetően. Az 1990-es év népszámlálási adataiból a kiskanizsai számlálókörzetek háztartásfelvételi adatait külön kigyűjtve és összesítve 6446 fős lakosságszámot kaptunk eredményül, hasonló eljárással a 2001-es népszámlálás adataiból pedig 5839 fős (életvitelszerűen Kiskanizsán élő) népességet állapítottunk meg.

¹⁷ A kistermelés hasznélvezője elsősorban az akkori fiatal ill. középkorú szülőkorosztály volt, akik alkalmanként és segítő jelleggel kapcsolódtak be a munkálatokba. Ők gyökeresen eltérő életstílust alakítottak ki saját szüleikhez, a nagyszülő-korosztályhoz képest, akik saját gyermek- és fiatalokból magukkal hozott munkamoráljuk és visszafogott fogyasztásuk révén termelték ki gyermekeik számára a jobb körülmények anyagi feltételeit.

változásokat hozott a kiskanizsai termelők számára. Röviden összefoglalva a következő fő tendenciák figyelhetők meg: Egyrészt a *piaci kereslet* erőteljes *csökkenése*, párhuzamosan a külföldi primőrök és a nagy kereskedelmi üzlethálózatok által terjesztett zöldség- és virágértékesítés növekvő *konkurenciájával*. Másrészt az *“első gazdaság” meginog*, azaz sokan elveszítik biztos kenyérkeresetet jelentő munkájukat, s emiatt kényszerből az egész család megélhetését a kistermelésre alapozzák, miközben nincs megfelelő tőkéjük a technológiai fejlesztésekre. Harmadrészt egyre *nő az agrárolló*: így az alig emelkedő árszínvonal a korábbinál is kevesebb profitot biztosít a termelők számára, holott már 15-20 évvel korábban sem építették be a portékáik árába a munkaerejük valódi újratermelési költségeit, hogy versenyképesek maradjanak (köszönhetően a biztos munkahelyi jövedelmeknek, nyugdíjoknak). Csak az idejében profilt váltó, a termelésbe tőkét investáló, egyre professzionálisabb termelést folytató virág- és zöldségkertészek tudnak a piaci versenyben talpon maradni. A legfontosabb változás gazdasági téren tehát az, hogy *a hagyományos sáska kertészkedés és piacozás – megszűnik közösségi gyakorlatként működni.*

Vegyük számba azokat a tényezőket is, amely a közösségi életet és a művelődési kedvet hátrányosan befolyásolják! Egyrészt olyan tendenciákkal kell számolnunk, amelyek korunk szinte egész társadalmában hatnak: ilyen pl. a kikapcsolódás és időtöltés individuálisabb formáinak elterjedése, a televíziózás, videózás, DVD filmek nézése, internetezés, amely gyakran még a családon belüli közös szórakozást is ellehetetleníti. A korábbi rokoni-szomszédosági kapcsolatok is meggyengülnek, kiüresednek az újabb keletű szabadidős szokások által előidézett relatív időhiány miatt. Másrészt Kiskanizsán feltétlenül megfontolást érdemel az a jelenség, amit egy figyelmes pedagógus már a '80-as évektől konstatált: hogy az emberek valóban annyira elfoglaltak a kettős-hármas leterheltség miatt (értve ezalatt a főmunkahelyet, a második gazdaságot és a háztartást), hogy hiába engedhetnék meg maguknak, valóban nem marad erejük a közösségi szórakozások korábban megszokott formáira, sem a művelődésre. Szakszerűen fogalmazva: „Kulturális igényeik messze elmaradtak életfeltételeik mögött”¹⁸. Ezt a mintát adott esetben akarva-akaratlan is továbbadták gyermekeiknek, akik közül éppen a kevésbé iskolázott helyben maradtak hajlamosak annak követésére.

Semmiképpen nem javít a közösség esélyein, hogy az 1990-es évek közepén összevonták a Nagyrác utcai és a Templom téri iskolákat, majd az előbbit felmenő rendszerben megszüntették. Így egy egész nagy kiterjedésű, összefüggő településrész, melyet a Sziget és a Rácváros alkotnak, maradt iskola nélkül. Az óvodákkal ugyanez a helyzet. A gyermekek tehát vagy több kilométert gyalognak reggelente, vagy bejárnak tömegközlekedéssel Nagykanizsára. Ugyanis a buszjáratok innen nem Kiskanizsa központjába, a templomhoz közlekednek, hanem Nagykanizsa felé. Másrészt, ha a szülőnek Nagykanizsán van a munkahelye, kényelmesebb, ha autóval viszi el gyermekét az ugyanabban az irányban található tanintézménybe. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy a mai kisiskolások egy része nemhogy a sáskákról nem hallott, de ha megkérdezik tőle, hová valósi, akkor *nagykanizsainak* vallja magát, nem

¹⁸ Tulok 1995, p. 31.

kiskanizsainak.¹⁹

Súlyos gond, hogy a „falu” azokat a fiataljait sem tudja megtartani, akiknek egyébként szándékukban állna otthon maradni. Közülük is egyre többen hagyják el a települést a megélhetés kényszere miatt, ez kiviláglik a statisztikákból. A népességszökkenés természetesen nem kiskanizsai specialitás, de mindenképpen sokatmondó, hogy a nagykanizsai átlaghoz képest a kiskanizsai népesség száma sokkal gyorsabb ütemben csökken.²⁰ Ennek legfőbb oka a környékbeli munkalehetőségek hiánya. Másik, nem elhanyagolható oka az, hogy hiába akar egy fiatal Kiskanizsán építkezni, évtizedek óta nincs kimérve új építési telek, jóllehet, régóta napirenden van a Szokoldomb²¹ és a Ráckert²² felparcellázásának kérdése. Így az a fiatal, aki nem a szülei telkére szándékozik házat építeni, illetve helyszűke miatt nem maradhat velük egy fedél alatt, kénytelen a környező falvakban, vagy a Nagykanizsán átellenben elhelyezkedő Szabadhegyen letelepedni. A kevésbé jó anyagi helyzettel rendelkezők pedig bent a városban vásárolnak tömblakást.

Ugyanakkor számos, a '80-as, '90-es években épült 4-5-6 szobás vagy még nagyobb családi ház szinte üresen kong, mert a felnőtt gyermekek máshol – más városban vagy országban - igyekeznek kamatoztatni azt a kulturális tőkét, amit részben a szülői áldozatnak, részben saját ambícióiknak és tehetségüknek köszönhetően megszerezhettek. A szülők hiába számítottak arra, hogy utódaik velük maradnak öregségükre – egyedül lakják a többszintes házakat. Az ilyen ingatlanokat manapság ritkán tudják megvásárolni a helyben maradó fiatalok, akik gyakran nem rendelkeznek versenyképes képzettséggel és így jó keresettel sem. Jól megfigyelhető tendencia a '90-es évek második felétől, hogy nagykanizsai, jól szituált középkorú házaspárok veszik meg ezeket az ingatlanokat, akiktől távol áll a gazdálkodás gondolata. Számos konfliktus forrása ez a betelepülők és a tősgyökeres lakosok között: előbbieket minden igyekezetükkel *pihenőövezetté* szeretnék nyilváníttatni új lakóhelyüket, miközben az utóbbiak számára sokszor létkérdés a háztáji gazdaságnak legalább az önellátási célból való fenntartása.

Mindezen tényezők arra mutatnak rá, hogy az újonnan érkezők a kiskanizsai népességet folyamatosan „felhígítják”. Maga a jelenség nem új, hiszen a múlt század első felében is sokan vándoroltak be²³ Kiskanizsára a jobb munkalehetőségek reményében, melyet a közeli város nyújtott. Csakhogy amíg régen a „sáska” népesség asszimiláló ereje óriási volt, s pl. a faluról beházasodó menyecskének teljes ruhatárát le kellett cserélnie kiskanizsai viseletre – addig manapság ilyesfajta hasonulásról szó sincs többé.

Ilyesfajta praktikus, látszólag jelentéktelen okok is közrejátszanak tehát a közösségi identitás megrendülésében. Elméleti síkon vizsgálva azonban egészen nyilvánvalóan kitűnik, hogy minden a „sáskaság” bomlása felé mutat. Hiába oldanak meg a fenti problémákat, az még önmagában kevés volna a közösség egyben tartásához.

¹⁹ 2004-es interjú kisiskolásokkal a „Sáskafesztiválon”. Saját gyűjtés.

²⁰ A népszámlálás adatai szerint 1990 és 2001 között Kiskanizsán 9,4%-kal fogyatkozott meg a népességszám, Nagykanizsán pedig 6,28-cal.

²¹ A Bajcsai és a Szepetneki utcák közé ékelődött terület.

²² A Varasdi, Kistrác, Felsőtemető és Bajcsai utcák által határolt terület.

²³ Elég, ha csak az 1920-as és 1930-as népességszám különbségét nézzük, amely több mint ezer fő. Ezt csak a születések révén nem lehetett elérni, nyilvánvalóan kellett bevándorlás is a növekedéshez.

Az elmúlt 5-10 évben több olyan *civil szervezet és érdekvédő hivatalos szerv* alakult meg vagy éledt újjá, mint pl. a kulturális egyesületek (Együtt Kiskanizsáért, Polgári Olvasókör), illetve a részönkormányzat, amelyek a szemmel láthatóan szétesőben lévő közösség újbóli összefogására irányulnak, és feladatuknak tekintik a *helyi társadalom érdekeinek, hagyományainak védelmét illetve újraélesztését.*

Csakhogy az identitás újrafogalmazására tett kísérletek abban az időszakban történnek, amikor az egykori „sáskaság” legfontosabb önmeghatározási eleme, a mezőgazdaság, a kertészeti és piacozási tevékenység gyakorlása egyre kisebb körre érvényes. Ezzel együtt egyre szűkül a közös tapasztalati mező, vagyis a *közösségi identitás referenciaalapja is megrendül. A kollektív emlékezet bázisa erőteljesen lecsökkent,* mert egyre kevesebben vannak azok, akik számára a „sáskaság” még élő jelentést hordoz: a lakosság alig több mint felének vannak még kiskanizsai gyökerei.²⁴

Paradox módon a „sáskák” *megfogyatkozásának legfőbb okát* tulajdonképpen saját „sáskaságukban” kell keresnünk: Sajátos mentalitásuk központi eleme az érvényesülés, a szerzésvágy, a töretlen szorgalom, amely mintaként akkor is továbbadódik a generációk közt, amikor a kertészeti szaktudás és a kiskanizsai népi kultúra többi elemei már rég a feledés homályába vesznek.

A „sáskákban” rendkívül erős a késztetés egy *polgárabb életminőség* és értékrend megteremtésére (disszertációmban ezt a helyi adottságokhoz és lehetőségekhez *alkalmazkodó polgárosodásnak* nevezem).²⁵ Valójában maga a „sáska” elnevezés is a polgárosodás, azaz - gazdasági szinten nézve – a piactudományhoz való alkalmazkodás eredményeként jött létre még a XIX. század utolsó harmada, illetve a századforduló környékén, s mint ilyen, tekinthető akár a polgárosodás vagy polgárosulás helyi metaforájaként is. A kertészkedés a fentebb említett polgárabb értékrend és életminőség eléréséhez szolgált eszközül: A kertészet virágkorában (elsősorban a szocializmus ideje alatt) felhalmozott gazdasági tőkét a „sáskák” gyakran kulturális és szociális tőkévé konvertálják gyermekeik taníttatása révén. Ennek azonban egyenes következménye az, hogy az ambiciózus, piacképes szakképzettséggel, diplomával rendelkező fiataljaik olyan helyekre (más nagyvárosokba, külföldre) vándorolnak el, ahol ezt a kulturális tőkét valóban képesek kamatoztatni. Nagykanizsán, ahol a régió átlagánál magasabb a munkanélküliség és kedvezőtlenebbek a gazdasági kilátások, ezeknek a fiataloknak nem sok lehetőségük nyílik az érvényesülésre.

Tehát: miután a „sáska” identitás legfontosabb pillére a kertészkedési és piacozási tevékenység, egy kívülálló számára nyilvánvalónak tűnik, hogy a kiutat a *gazdasági szféra* erősítésében kellene keresniük. Ha a kiskanizsaiak nem tudnak új perspektívát találni, nehéz lesz megállítaniuk a hajdani virágzó, erős polgári öntudattal rendelkező mezővárosi közösség elöregedését, felbomlását; a településrész alvóvárossá vagy pihenőövezetté válását.

Ugyanakkor a *polgárosodásra való törekvés*, amely végigkíséri Kiskanizsa egész múlt századi történelmét, az egyének szempontjából *individualizálódáshoz* is vezet. A *közösség értékrendjével szembeni emancipációról* is beszélhetünk akár, amely egyben azt is jelenti, hogy az egyén egyre kevésbé érdeklődik a lokális közösség iránt,

²⁴ 2002-ben egy kérdőíves felmérés során az akkori 6. és 7. osztályos általános iskolás gyerekek egy részének családját vizsgálva az derült ki, hogy szülők közül (38 felnőtt férfiből és ugyanennyi nőből, összesen 76 személyből) csak 42 született Kiskanizsán (a férfiak és nők nagyjából egyenlő arányban), de már az ő szülei között is szépszámmal akadnak olyanok, akik úgy házasodtak ide.

²⁵ E gondolatmenet bővebb kifejtését és a megfelelő szakirodalmakra való hivatkozást lásd: Molnár 2005

s ez a szűk családi körbe való bezárkózást, egyfajta családi individualizmust idéz elő. Az egyéni értékrendek és életcélok heterogenitása többek között azt eredményezi, hogy egyre kevesebben vállalják fel a “sáskaságot” – és nem csak a betelepültek, hanem a helyben születettek közül is, főleg a fiatalabb korosztályokban. A polgárosodás velejárójának tekintett individualista szemlélet tehát pontosan azt idézi elő, hogy a helyi társadalmat annak tagjai egyre kevésbé tartják “vonatkoztatási csoportjuknak”, vagyis identitásukban már nem lényeges elem az, hogy Kiskanizsán lakkak.

A “sáska” értékrend, a “sáskaság” tulajdonképpen meghozta gyümölcsét, elérte célját: polgárokká változtatta az itt lakókat; olyan polgárokká, akik elsősorban a szélesebb társadalom tagjai, s csak másodsorban kiskanizsaiak. Márkus István²⁶ “szegényparasztjaihoz” hasonlóan ők is fokozódó ütemben számolják fel önmagukat. Az érvényesülés érdekében, mint láttuk, egyre többen hagyják el szülőhelyüket, amely az itthon maradottak esélyeit tovább rontja a település hanyatlásának megállítására, régi arculatának megőrzésére. Sikerül-e életben tartani a “sáska” ethoszt, amely beteljesítette küldetését? Van-e olyan közös érdekük a kiskanizsai családoknak, amely összefogásra bírhatja őket? Létezik-e olyan gazdasági lehetőség, amely ismét maradásra bírhatja a felnövekvő generációt? Ezek azok a kérdések, amelyek e pillanatban létfontosságúak a kiskanizsaiak számára; ezeket a kérdéseket feszegetik azok az emberek, akik felismerték a jelenlegi helyzet sürgős orvoslásának szükségességét; s ezek azok a kérdések, amelyekkel kapcsolatban csak a jövő döntheti el, hogy az itt lakóknak sikerült-e megadni rájuk a helyes választ.

Irodalom:

Barbarits Lajos (szerk.): *Nagykanizsa*, Budapest, 1929

Barbarits Lajos (b): A hűbériség kora. In: Uő: *Nagykanizsa*, Budapest, 1929

Boross Marietta: *Kertészet, értékesítés, kofák, kereskedelem*. Kézirat, Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattár 7534, 1965

Márkus István: *Az ismeretlen főszereplő*. Budapest, 1991.

Molnár Ágnes: *Alkalmazkodó polgárosodás. Család és gazdaság Kiskanizsán a XX. században*. PhD értekezés kézirat, ELTE Európai Etnológia (Néprajztudomány) Doktori Program, 2002

Molnár Ágnes: Alkalmazkodó polgárosodás: A paraszti társadalom átalakulásának egy lehetséges útja a XX. század folyamán. A kiskanizsai “sáskák” példája. *Korall*. 2005, 19-20. szám, pp. 190-217.

N. Szabó Gyula: Kiskanizsa az etnografia tükrében. In: Barbarits Lajos:

²⁶ Márkus 1991. Márkus szerint a szegényparasztok az 1950-60-as években azért vetik be az általa „parasztinak” tekintett tulajdonságokat, az önkíméletet nem ismerő munkamorált, szorgalmat, a fogyasztás önkéntes visszafogását, hogy gyermekeiknek már ne kelljen parasztnak lenniük - vagyis e réteg ily módon számolja fel önmagát. Erre szerettem volna hasonlóképpen utalni a fenti mondattal.

Nagykanizsa, Budapest, 1929

Tulok József: *A nagykanizsai Nagyrác utcai iskola története*. Nagykanizsa, 1995

Varga Andor : Nem találja a helyét? *Zalai Hírlap*, 2007. szeptember 17.

Zala-Somogyi Közlöny 1873. május 23.